

Verslag van het ingevolge artikel 5, sub d., j^o 2 Archiefbesluit 1995, gevoerde driehoeksoverleg tussen de minister van Financiën, de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de minister van Buitenlandse Zaken en de Rijksarchiefdienst met betrekking tot de selectielijst, zoals bedoeld in artikel 2, eerste lid, van het Archiefbesluit 1995, van archiefbescheiden van de minister van Financiën, de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en de minister van Buitenlandse Zaken op het beleidsterrein Deviezenbeleid, 1945 – 1981

Samenstellers: drs. G. Beks en A.A. Mietes
Den Haag, mei 2003

Inleiding

De voorliggende ontwerp-selectielijst is een selectielijst als bedoeld in artikel 2, eerste lid van het Archiefbesluit 1995 (Stb.1995/671).

De lijst heeft de vorm van een Basisselectiedocument (BSD). Een BSD bestaat voor het grootste deel uit een lijst van handelingen. In een BSD wordt op grond van een aantal selectiecriteria aan elke handeling een waardering gegeven, die neerkomt op een selectiebeslissing met betrekking tot de bescheiden die de neerslag van de handeling vormen (B= te bewaren; V= (op termijn) te vernietigen).

Voor de deelnemers aan het driehoeksoverleg, te weten de minister van Financiën, de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, de minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, de minister van Buitenlandse Zaken bestaan er nog geen formele selectiegrondslagen op het beleidsterrein Deviezenbeleid.

Het beleidsterrein

Het PIVOT-rapport *Deviezen zijn schaars. Een institutioneel onderzoek naar het deviezenbeleid van de overheid in de periode 1945-1981* ('s-Gravenhage 2001) vormt de basis voor het basisselectiedocument. Het rapport institutioneel onderzoek beschrijft de taken en handelingen van de overheidsorganen op voornoemd beleidsterrein tot en met 1981.

Hoofdpijnen van het beleidsterrein

Nederland kwam zwaar geschonden uit de Tweede Wereldoorlog. De infrastructuur lag in puin en er was een groot tekort aan levensmiddelen, kleding en woonruimte. Bovendien waren de geldhoeveelheid en de staatsschuld hoog opgelopen. Ingrijpende maatregelen waren noodzakelijk. Het tekort aan buitenlandse betaalmiddelen, met name Amerikaanse dollars, bracht de wederopbouw in gevaar. Om de schaarse buitenlandse deviezen zo doelmatig te gebruiken, werd een stringent deviezenbeleid ingevoerd. De basis hiervoor werd gevormd door het Deviezenbesluit 1945 (Stbl. F 222) d.d. 10 oktober 1945. Dit besluit trad op 20 oktober 1945 in werking en werd pas in 1981 ingetrokken toen de Wet financiële betrekkingen van kracht werd. Het betalingsverkeer met het buitenland werd geheel gecentraliseerd. De Nederlandsche Bank werd belast met de uitvoering van het besluit. Zonder vergunning van De Nederlandsche Bank, of één van haar gemachtigden, was iedere deviezenhandeling verboden. In de loop der jaren verbeterde de deviezenpositie van Nederland en werd het systeem versoepeld. Er werden steeds meer algemene vergunningen verleend voor groepen van belanghebbenden.

Het Deviezenbesluit 1945 kwam tot stand zonder bemoeienis van de Staten-Generaal. De overheid kreeg door het besluit vergaande bevoegdheden. Veel juristen twijfelden echter aan de rechtmatigheid van het besluit. Dit leidde tot een aantal juridische zaken waarbij de Nederlandse Staat steeds in het gelijk werd gesteld. In maart 1951 bevestigde de Hoge Raad in cassatie dat wetsbesluiten die zijn uitgevaardigd vóór het bijeenkomen van de Staten-Generaal rechtsgeldig waren. Deze uitspraak was van grote principiële betekenis voor de rechtmatigheid van de activiteiten van De Nederlandsche Bank.

Het Deviezenbesluit 1945 legde de verantwoordelijkheid van het algemene deviezenbeleid bij de Minister van Financiën, de Minister van Handel en Nijverheid, de Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Deze Ministers hebben hun bevoegdheden vervolgens overgedragen aan een Commissie van Vertegenwoordigers, de zogenaamde Deviezencommissie.

De Nederlandsche Bank was belast met de uitvoering van de regeling. Voor dit doel waren te Amsterdam en Rotterdam afzonderlijke kantoren voor het verlenen van deviezenvergunningen ingesteld. De Agentschappen van de Nederlandsche Bank waren belast met het verlenen van deviezenreisvergunningen.

In het Deviezenbesluit 1945 werd niet aangegeven wat precies onder de term deviezen werd verstaan. Daarom werd steeds afzonderlijk gesproken van goud, edele metalen, betaalmiddelen, geldswaardige papieren, vorderingen, effecten en goederen.

Op grond van het Deviezenbesluit 1945 is een groot aantal voorschriften uitgevaardigd. In deze voorschriften werd het deviezenverkeer tot in details geregeld. Naast algemene voorschriften ging het hierbij om voorschriften inzake de grensoverschrijding van personen, waaronder emigratie, de zeevaart, de binnenscheepvaart, het wegvervoer, het verzekeringswezen, het kapitaalverkeer, de afwikkeling van nalatenschappen etc.

Reikwijdte BSD

Dit BSD wordt thans ter vaststelling aangeboden voor zover het handelingen betreft van de volgende actoren voor de periode 1945-1981:

Minister van Buitenlandse Zaken

Deze was, naast enkele andere ministers, belast met het algemene deviezenbeleid.

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen als rechtsopvolger van de Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en van de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk
Tot 1959 Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Deze was, naast enkele andere ministers, belast met het algemene deviezenbeleid. Daarnaast adviseerde hij De Nederlandsche Bank over het verlenen van vergunningen voor de invoer en uitvoer van kunstschaten. De minister kon een instantie aanwijzen om namens hem De Nederlandsche Bank te adviseren.

Een door de Minister van CRM aangewezen instantie

De minister van CRM kon een instantie aanwijzen om namens hem De Nederlandsche Bank te adviseren.

Minister van Financiën

De Minister van Financiën was, naast enkele andere ministers, belast met het algemene deviezenbeleid. De Afdeling Buitenlands Betalingsverkeer, vanaf 1949 Directie Buitenlands Betalingsverkeer, van het Ministerie van Financiën behandelde de deviezenzaken.

Minister van Financiën (Belastingdienst)

Onder de Minister van Financiën ressorteerde de ambtenaren van de invoerrechten en accijnzen die taken hadden op het gebied van de deviezencontrole aan de grenzen.

Commissie van vertegenwoordigers (de Deviezencommissie)

Deze was namens de verantwoordelijke ministers (Minister van Financiën en de Minister van Economische Zaken) belast met de uitvoering van het algemene deviezenbeleid.

Minister van Landbouw en Visserij

Tot 1959 Minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening.

Deze was, naast enkele andere ministers, belast met het algemene deviezenbeleid.

Totstandkoming van de ontwerp-selectielijst

Het BSD is gebaseerd op het institutioneel onderzoek dat bij het Ministerie van Financiën door A.A. Mieses werd verricht. Dit institutioneel onderzoek resulteerde in het PIVOT-rapport nummer 132 *Deviezen zijn schaars. Een institutioneel onderzoek naar het deviezenbeleid van de overheid in de periode 1945-1981* ('s-Gravenhage 2001).

Het concept-BSD werd in 1997 samengesteld en vervolgens de betrokken zorgdragers voorgelegd. De inhoud van RIO en BSD zijn, alsmede de voorgestelde waarderings, bij het ministerie van Financiën beoordeeld door de volgende personen: de heer drs. B. Taner van de Directie Buitenlandse Financiële

Betrekkingen, de heer G.F. Makadoero, beleidsmedewerker DIV en de heer P.C.A. Lamboo, stafmedewerker institutioneel onderzoek en selectiebeleid.

Begin januari 2003 werd aan het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap een materiedeskundige voor het BSD Deviezenbeleid gevraagd. Hiertoe werd mevrouw dr. J. Mooij aangewezen. Op 17 februari 2003 werd het RIO en het bijbehorende BSD aan haar opgestuurd met het verzoek het BSD voor alle actoren en hun handelingen te beoordelen en haar commentaar uiterlijk op 15 april 2003 aan de vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris kenbaar te maken.

Driehoeksoverleg

Het overleg over de concept-selectielijst werd schriftelijk afgedaan en vond plaats op in de periode januari - mei 2003. Aan het driehoeksoverleg werd door de volgende personen deelgenomen.

Beleidsdeskundigen

Namens de **minister van Financiën**: de heer drs. B. Taner van de Directie Buitenlandse Financiële Betrekkingen;

Namens de **minister van Buitenlandse Zaken**: de heer M.G.F. van der Ploeg van de Centrale Directie Financieel-Economische Zaken/TR/CM (afdeling liquiditeitenbeheer);

Namens de **Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen**: de heer drs. C.P.M. Buijs van de Directie Cultureel Erfgoed en de heer M. de Marie van de Directie Financiële en Economische Zaken;

Namens de **minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij**: de heer drs. J.T. Dijkstra, hoofd Bedrijfsvoering, Informatiebeheer en Managementondersteuning bij de Audit Dienst.

Deskundigen ten aanzien van het archiefbeheer

Namens de **Minister van Financiën**: de heer G.F. Makadoero, beleidsmedewerker DIV en de heer P.C.A. Lamboo, stafmedewerker institutioneel onderzoek en selectiebeleid;

Namens de **Minister van Buitenlandse Zaken**: de heer drs. H. Kabos, projectleider Uniform, Toegankelijk én Beheersbaar van de Dienst Documentaire Informatievoorziening;

Namens de **Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen**: mevrouw M.J. Oosterbaan, archiefdeskundige bij de Afdeling Informatie Diensten van het Facilitair Bedrijf;

Namens de **Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij**: de heer J. Kernkamp, medewerker DIV bij de Audit Dienst.

Als vertegenwoordiger namens de Algemeen Rijksarchivaris trad de heer drs. G. Beks op.

Voorts trad als adviseur van de vertegenwoordiger van de Algemeen Rijksarchivaris op mevrouw dr. J. Mooij, op voordracht van het Koninklijk Nederlands Historische Genootschap (KNHG).

Belangen ex art.2, sub c en d van het Archiefbesluit 1995

Archiefbescheiden als bestanddeel van het cultureel erfgoed

De selectiedoelstelling van de Rijksarchiefdienst stelt dat met de te bewaren gegevens een reconstructie van het handelen van de rijksoverheid op hoofdlijnen ten opzichte van haar omgeving mogelijk moet zijn, waardoor bronnen van de Nederlandse samenleving en cultuur veilig worden gesteld voor blijvende bewaring. Om de selectiedoelstelling te realiseren, zijn 6 selectiecriteria gebruikt om tot een waardering te komen.

Belangen van de te bewaren archiefbescheiden voor het historisch onderzoek

In het driehoeksoverleg heeft de vertegenwoordiger van de algemene rijksarchivaris de belangen van het historisch onderzoek behartigd. Op verzoek van de vertegenwoordiger hebben ook de overige deelnemers hun gedachten te laten gaan over de vraag op welke wijze het belang van de bescheiden voor later historisch onderzoek in de selectielijst tot uiting zou moeten worden gebracht.

Belangen van de archiefbescheiden voor de recht- en bewijszoekende burger en voor overheidsorganen

Bij de handelingen die zijn gewaardeerd met een V (vernietiging op termijn), is de termijn vastgesteld met het oog op de belangen van de recht- en bewijszoekende burger en met het oog op het bedrijfsbelang. De beoordeling en vaststelling van de termijnen zijn gedaan door deskundigen van het departement van

Financiën. De vertegenwoordiger van de Algemene Rijksarchivaris heeft zich ervan vergewist dat zij gezien hun ervaring en functie inderdaad kunnen gelden als deskundigen op dit terrein.

Ingevolge artikel 5, onder e, van het Archiefbesluit 1995 kan neerslag van bepaalde, als te vernietigen gewaardeerde handelingen betreffende personen en/of gebeurtenissen van bijzonder cultureel of maatschappelijk belang, van vernietiging worden uitgezonderd.

Inhoudelijk verslag

Door de vertegenwoordiger van de Algemeen Rijksarchivaris zijn ook de Minister van Economische Zaken en de De Nederlandsche Bank aangeschreven om aan het driehoeksoverleg deel te nemen. Van het Ministerie van Economische Zaken werd geen reactie ontvangen, terwijl De Nederlandsche Bank per brief van 3 april 2003 meedeelde: "Het archief van het Kantoor Deviezenvergunningen (KDV) vormt een integraal onderdeel van het archief van de Bank. Het deviezenbeleid is een in 1981 afgesloten taak van de Bank. De ontwerp-selectielijst DNB zal dus geen categorieën opnemen die hierop betrekking hebben." Ondanks herhaaldelijke verzoeken van de Algemeen Rijksarchivaris hebben zowel de Minister van Economische Zaken als de De Nederlandsche Bank besloten niet deel te nemen aan het driehoeksoverleg.

Algemene opmerkingen n.a.v. het concept-BSD

De adviseur van de Algemeen Rijksarchivaris, mevrouw dr. J. Mooij, heeft het BSD voor alle actoren beoordeeld en van commentaar voorzien. Ten aanzien van het concept-BSD maakte zij enkele algemene kanttekeningen. Deze hadden te maken met de afbakening van het onderzoek, de onderzoeksafbakening en de toepassing van de selectiecriteria. Daarnaast was mevrouw Mooij opgevallen dat in een aantal gevallen sprake was van onjuiste paragraafaanduidingen, onjuiste dateringen, ontbreken van de datering c.q. einddatum en typefouten. Per brief van 6 mei 2003 werd haar een toelichting gegeven en het aangepaste BSD voorgelegd. Hierop deelde mevrouw Mooij op 19 juni 2003 per e-mail mee dat zij akkoord ging met deze uitleg en het herziene BSD.

Afbakening van het onderzoek

De materiedeskundige merkte op dat het BSD Deviezenbeleid 1945-1981 vooral op het Deviezenbesluit 1945 gebaseerd is. Het Nederlands naoorlogse deviezenbeleid wordt in RIO en bijbehorende BSD 'eng' opgevat en omvat derhalve niet het volledige naoorlogse deviezenregime. Andere wetten met betrekking tot het betalingsverkeer met het buitenland zijn buiten beschouwing gelaten. Door de vertegenwoordiger van de Algemeen Rijksarchivaris is toegelicht dat het BSD alleen de handelingen op grond van het Deviezenbesluit 1945 c.a. beschrijft en dat het oorspronkelijke onderzoek breder was opgezet en ook andere wetten met betrekking tot het betalingsverkeer met het buitenland meegenomen waren. Naderhand ontstond bij het Ministerie van Financiën echter behoefte aan een afzonderlijk RIO en BSD op het gebied van het internationaal financieel en monetair beleid. Dit resulteerde in het RIO *Internationaal financieel en monetair beleid. Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het terrein van internationale financiële en monetaire betrekkingen en beleid, 1945-2000*, PIVOT-rapport nummer 26. Hierin zijn de handelingen opgenomen die voortkomen uit andere wetten met betrekking tot het betalingsverkeer met het buitenland. Het Ministerie van Financiën is thans bezig met de samenstelling van een BSD behorende bij dit RIO.

Onderzoeksopzet

Mevrouw Mooij merkte op dat het haar bevreemde dat de selectielijst wordt vastgesteld voor Financiën, BZ, LNV, en OCW, terwijl alleen bij het eerstgenoemde ministerie onderzoek is verricht. Hierop deelde de vertegenwoordiger van de Algemene Rijksarchivaris mee dat het onderzoek primair bij het Ministerie van Financiën is verricht omdat daar de meeste bronnen aanwezig waren. Het was dus niet nodig om onderzoek te verrichten bij de andere ministeries. Bij DNB werd in 2000 aanvullend onderzoek verricht. Gesproken is met drs. Hans Waalwijk, destijds hoofd van het archief van de DNB, en in de bibliotheek van de DNB is nader onderzoek verricht.

Grondslag bij de algemene handelingen

In het BSD zijn bij de algemene handelingen geen grondslag opgenomen. De materiedeskundige vindt het "onjuist en onnodig" om de vermelding van de grondslag bij deze handelingen weg te laten. Hierop is in het overleg uitgelegd dat de vermelding van de grondslag ontbreekt omdat het hier algemene handelingen

betreft die bij alle actoren en op ieder beleidsterrein voorkomen. Een specifieke grondslag is voor deze handelingen derhalve niet noodzakelijk. De materiedeskundige deelde daarop mede "de toelichting voor het ontbreken van de grondslag bij de handelingen vind ik eigenlijk ontoereikend. Dit lijkt op natte vingerwerk, dan wel grote stappen snel thuis."

Door de Minister van EZ (CDIU) gemachtigde instellingen

De materiedeskundige stelde voor om een opsomming te geven van de instanties aan welke de subdelegatie is opgedragen. In het actorenoverzicht van het nog samen te stellen BSD voor de overige actoren, wordt het overzicht uit het RIO (p. 18) met vermelding om welke (groepen van) instellingen het gaat, overgenomen. Deze wijziging heeft de instemming van alle deelnemers aan het driehoeksoverleg.

Door de Minister van CRM aangewezen instanties

De materiedeskundige stelde voor om een opsomming te geven van de instanties aan welke de subdelegatie is opgedragen. Het is niet duidelijk om welke instanties het gaat. Aangezien deze vraag niet van invloed is op de waardering van handeling 29 wordt besloten om bij de bewerking van de archieven te (laten) onderzoeken om welke (groepen van) instanties het gaat. Deze wijziging heeft de instemming van alle deelnemers aan het driehoeksoverleg.

Handeling 1(het voorbereiden, mede-vaststellen, coördineren en evalueren van het deviezenbeleid)

De vertegenwoordigers van het Ministerie van Buitenlandse Zaken stelden voor om alleen die stukken te bewaren die algemeen geldend beleid ten aanzien van het deviezenverkeer vormen. De vertegenwoordiger van de Algemene Rijksarchivaris is van mening dat ook juist de uitzonderingen van het beleid het bewaren waard zijn. De waardering van de handeling wordt derhalve niet gewijzigd. Alle deelnemers aan het overleg kunnen zich hierin vinden.

Handeling 3(het opstellen van periodieke verslagen met betrekking tot het deviezenverkeer)

Deze handeling heeft betrekking op het opstellen van periodieke verslagen met betrekking tot het deviezenverkeer. De vertegenwoordiger van Buitenlandse Zaken stelde voor om uitsluitend de jaarverslagen te bewaren. Dit voorstel is overgenomen in de concept-selectielijst; de waardering is derhalve gewijzigd in jaarverslagen B3, maand- en kwartaalverslagen V 1 jaar indien een jaarverslag is opgesteld. Deze wijziging heeft de instemming van de overige deelnemers aan het driehoeksoverleg.

Handeling 24(het overeenstemmen met De Nederlandsche Bank over de vast te stellen wisselkoersen voor buitenlandse geldsoorten)

Op verzoek van de beleidsdeskundige van het Ministerie van Financiën is de waardering van handeling 24 gewijzigd van V 10 jaar in B5 aangezien slechts in uitzonderlijke gevallen door de De Nederlandsche Bank een vergunning verleend werd voor het gebruik van afwijkende wisselkoersen voor buitenlandse geldsoorten. De overige deelnemers aan het driehoeksoverleg kunnen instemmen met de voorgestelde wijziging.

Handeling 29(het adviseren van De Nederlandsche Bank over de invoer en uitvoer van kunstschaten)

De materiedeskundige stelde voor om "gezien de recente beroering over het eigendom van verschillende kunstschaten" de waardering te wijzigen van V 20 jaar in B5. Dit voorstel is overgenomen.

Over de waardering van de overige handelingen waren alle betrokken partijen het eens.

Het verslag is voorgelegd aan alle bij het driehoeksoverleg betrokken personen. Deze hebben hun goedkeuring aan dit verslag gegeven.